

HERB I FLAGA STRZELEC KRAJEŃSKICH

1. POWSTANIE I ROZWÓJ HERBU STRZELEC

Miasto STRZELCE (niem. *Fiedeberg*) założone zostało przez margrabiów brandenburskich w drugiej połowie XIII wieku. Dokładna data lokacji nie jest znana, nie zachował się bowiem przywilej lokacyjny. Po raz pierwszy miejscowość wspomniana została w 1272 roku, gdy istniejąca tutaj osada słowiańska „Strzelce” z zamkiem margrabiego Konrada, została zniszczona przez najazd księcia wielkopolskiego Przemysła II¹. W następnych latach, wraz z odbudową osady przeprowadzono lokację miasta, które nazwano *Friedeberg*. Po raz pierwszy Strzelce wspomniano pod niemiecką nazwą w dokumencie z 17 września 1286 roku. Wówczas w *Fredeberg* fundowano pobliskie opactwo cysterskie². Przypuszcza się, chyba słusznie, że wówczas już istniało miasto lokacyjne. Te ustalenia pozwalają przyjąć hipotezę, iż Strzelce lokowane zostały na przestrzeni lat 1272-1286 i wtedy zapewne, lub wkrótce potem otrzymały swój herb.

Jak wiadomo, herby miast w średniowieczu trafiły przede wszystkim na pieczęć miejską i funkcjonowały w takiej postaci w okresie średniowiecza. Pieczęci Strzelec znane są dopiero od końca pierwszej połowy XIV wieku.

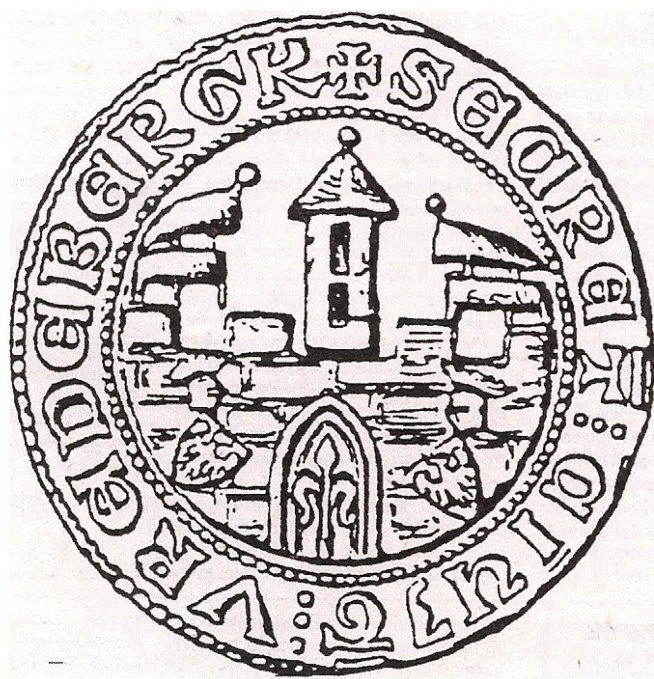
Najstarsze znane odciski pieczęci miasta Strzelec były widziane jeszcze w XIX wieku przy dokumentach z 1348 i 1349 roku (**Rys. 1**). Był to odcisk pieczęci sekretnej³. Pierwszy z wspomnianych odcisków został dowieszony

¹ *Kronika Wielkopolska*, Warszawa 1965, s. 296, 297.

² *Codex diplomaticus Brandenburgensis*, hrsg. v. A.F.Riedel, Berlin 1838-1869, (dalej skrót **CDB**), A, XIX, s. 443-444.

³ F.A.Vossberg, *Die Siegel Der Mark Brandenburg*, L. II, Berlin 1887, Taf. C 3, No 9, s. 39.

przez rajców miasta *Vredeberge* do dokumentu z 29 listopada 1348 roku wraz z pieczęciami rajców miast Nowej Marhii: Choszczna, Gorzowa, Morynia i rycerzy von der Osten i von Sack, jako potwierdzenie układu zawartego pomiędzy margrabim brandenburskim Ludwikiem, a miastami Chojną, Myśliborzem, Trzcieńskiem i Lipianami⁴. Drugi najstarszy odcisk, o którym wiadomo, znajdował się przy dokumencie z 6 sierpnia 1349 roku, wystawionym wspólnie przez rajców miast Choszczna, Gorzowa, Strzelec i Barlinka w sprawie porozumienia margrabiego z miastem Chojną⁵. Obydwa dokumenty niegdyś znajdowały się w archiwum miejskim w Chojnie⁶.

Rys. 1

W legendzie tej pieczęci o średnicy 4,0 cm, znajdował się napis: + **SECRET . SIGIL . VREDEBERG**k. W polu herbowym pieczęci znajdowały

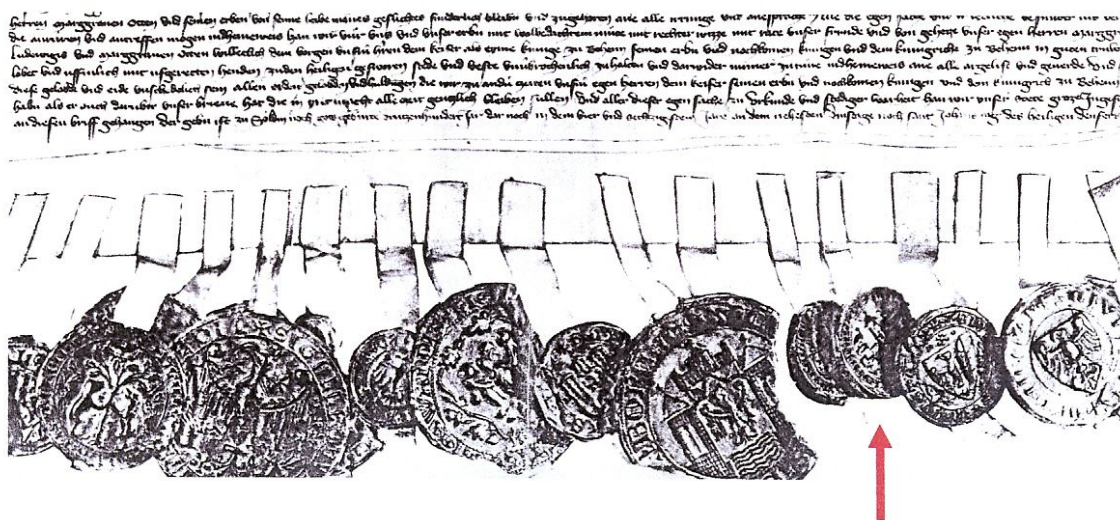
⁴ CDB, A, XIX, s. 213.

⁵ CDB, A, XIX, s. 216.

⁶ C.Treu, *Geschichte der Stadt Friedeberg in der Neumark und des Landes Friedeberg*, Friedeberg 1909, s. 76; *Regesta Historiae Neomarchicae*, K.Kletke, Bd. I-III Abteilung, Berlin 1867-1876 (dalej skrót **ReHN**), I, s. 182-183, 189-190; C.Treu, *Geschichte op. cit.*, s. 79.

się trzy wieże ponad murem z krenelażem, w bramie jedna lilia heraldyczna i na murach dwa herby z klejnotami margrabiów brandenburskich (**Rys. 1**)⁷.

Tę samą pieczęć przyłożono do dwóch dokumentów wystawionych 25 czerwca 1364 roku w Myśliborzu przez margrabię Ludwika, zobowiązującego kilka miast nowomarchijskich, w tym Strzelce, do złożenia hołdu lennego Wacławowi IV Luksemburgowi⁸. Dokumenty znajdowały się niegdyś w archiwach miejskich Myśliborza i Gorzowa⁹. Jedyny zachowany do dzisiaj odcisk tej pieczęci z roku 1364 znajduje się obecnie w Statni Ustredni Archiv w Pradze (**Rys. 2**)¹⁰. Jak widać pieczęć ta był używana co najmniej do drugiej połowy XIV wieku i była najstarszym znanym wizerunkiem herbu Strzelec¹¹. Pieczęć ta najpewniej była używana jeszcze w XV wieku, na przykład mogła być dowieszona przez radę miejską do dokumentu z 10 września 1404 roku, gdzie wspomniano o opieczętowaniu dokumentu, ale sigillum nie zachowało się¹².

Rys. 2 Pieczęć miasta Strzelce Krajeńskie

⁷ F.A.Vossberg, *Die Siegel* op. cit., L. II, Taf. C 3, No 9, s. 39.

⁸ CDB, A, XVIII, s. 474, 475.

⁹ ReHN, I, s. 315.

¹⁰ Statni Ustredni Archiv w Pradze, *Archiv Ceske Koruny*, Nr 929, 930.

¹¹ Interesującym jest używanie przez miasto jedynie pieczęci sekretniej. Podczas, gdy inne miasta używały przede wszystkim pieczęci głównej.

¹² CDB, A, XVIII, s. 314-315.

Kwiat lilii pojawił się potem na pieczęci użytej w XVI wieku (średnica 3,8 cm), ale o bliżej nieustalonej chronologii (**Rys. 3**). Na długiej łodydze, z której wyrastają po dwa z każdej strony liście, umieszczony jest jeden kwiat. W legendzie napis minuskułą: **Sigillum + Civitatis + Fredeberghe +**¹³. Styl liter i rysunku pieczęci wskazuje na jej wcześniejsze, co najmniej XV wieczne pochodzenie.

Na kolejnej pieczęci, znanej z odcisku z 1513 roku (średnica 2,7 cm) widać mur obronny z bramą (**Rys. 4**). Ponad murem jedna duża wieża i dwie boczne. W legendzie uszkodzony napis: **S . CIV(ITATIS) FREDEBERGH**¹⁴. Rysunek tej pieczęci świadczyć może, że funkcjonowała wcześniej, co najmniej w XV wieku. Znamienne jest to, iż w bramie nie zaznaczono tutaj kwiatu lilii. Pieczęć Strzelce wyciśnięto jeszcze na dokumencie wystawionym przez rady kilku miast, w tym i przez Strzelce 22-24 maja 1515 roku i

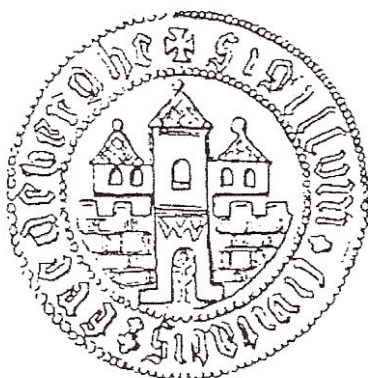
zachowała się ona w zbiorach Archiwum Państwowego w Gorzowie Wielkopolskim¹⁵.

Wspomniane dwa odciski pieczęci Strzelce znane dopiero z początków XVI wieku są więc najprawdopodobniej sigillami średniowiecznymi.

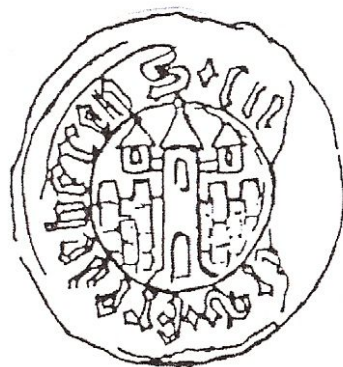
Ponad to, na co wskazują napisy w

legendzie, tzw. pieczęciami „głównymi”.

Późniejsze wizerunki herbu miasta nie wносиły nic poza zmianami w rysunku, dostosowanym do epoki. Należy jednak odnotować

Rys. 3

Rys. 4

¹³ G.Graliński, *Strzelce Krajeńskie – Friedeberg (Neumark). Historia jednego miasta*, Strzelce Krajeńskie 2005, s. 21, 23.

¹⁴ Ibidem, s. 23.

¹⁵ Archiwum Państwowe w Gorzowie Wielkopolskim, *Zbiór starych dokumentów*, Nr 123; G.J.Brzustowicz, *Choszczno jakiego nie znacie*, tom I: *Choszczno inaczej Arnswalde*, Choszczno 2003, s. 33.

najważniejsze jego przedstawienia, jak chociażby herb zamieszczony na panoramie Strzelec autorstwa Mateusza Meriana z 1650 roku (Rys. 5)¹⁶. Pieczęć rady miejskiej z 1718 roku (średnica 2,7 cm) z napisem w legendzie: **Sigillum civitas Friedebergae**) była wyraźnie wzorowana na odciskach średniowiecznych (Rys. 6)¹⁷. Podobny odcisk znajdujemy na sigillum rady miejskiej i sądu w Strzelcach, gdzie w legendzie znalazł się napis: **RATHS UND GERICHTS INSIGEL ZU FRIEDEBERG 1731**¹⁸. Tą pieczęcią władze miasta posługiwały się jeszcze w 1798 roku¹⁹, a zatem można przypuszczać, że funkcjonowała także w początkach XIX wieku.

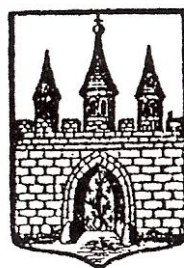
Herb miejski trafiał na pieczęci różnych miejscowych instytucji. Znana jest pieczęć sądowa Strzelec z herbem, pochodząca z XVIII wieku²⁰.

Rys. 5

Rys. 6

Rys 7

W początkach XX wieku w herbie miasta użytym na pieczęci straży pożarnej (średnica 8 cm) widać stylizowany mur obronny z lilią w bramie. Ponad murem znajdują się trzy wieże, na dachu środkowej wieży kula z krzyżem (Rys. 7)²¹. Nie wiele wnoszą wyobrażenia herbu, jakie w początkach XX

¹⁶ M.Merian, *Opus Topographicum*, Theil 13: *Topographia Electoratus Brandenburgici et Ducatus Pomeraniae*, Frankfurt a. O. 1652.

¹⁷ G.Graliński, *Strzelce Krajeńskie* op. cit., s. 21, 23.

¹⁸ Brandenburgische Landeshauparchiv Potsdam, Akta miast, Pr. Br. Rep. 3 B, sygn. 1102; O.Hupp, *Die Wappen und Siegel der Deutschen Staedte, Flecken und Dorfer nach amtlichen und archiwaliach Quellen*, 1894, reprint Bonn 1993, s. 66.

¹⁹ W.Strzyżewski, *Treści symboliczne* op. cit., s. 118. Dlatego pieczęć policji miasta Friedeberg, w zbiorach Muzeum Lubuskiego w Gorzowie, pochodzi z XIX wieku. Na XVIII wiek datował ją G.Graliński, *Strzelce Krajeńskie* op. cit., s. 21. Dla naszych badań nie ma ona większego znaczenia, nie zawiera bowiem wizerunku herbu miasta.

²⁰ Brandenburgische Landeshauparchiv Potsdam, Akta miast, Pr. Br. Rep. 3 B, bez sygnatury

²¹ G.Graliński, *Strzelce Krajeńskie* op. cit., s. 21, 23.

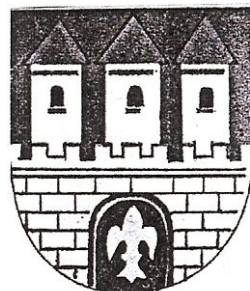
wieku zamieszczano na pieniądzach zastępczych (Rys. 8)²², pieczętkach miejscowej biblioteki, Szkoły dla Dziewcząt (Rys. 9) czy innych instytucji (Rys. 10). Wszystkie one potwierdzają główne elementy symboliczne herbu miasta Strzelec, sięgające genezą średniowiecza.

Rys. 8

Rys. 9

Rys. 10

Barwy i obowiązujący w XIX i początkach XX wieku rysunek herbu miasta przynosi powszechnie znana starsza praca O.Huppa (Rys. 11)²³.

Rys. 11

Po drugiej wojnie światowej pojawił się w herbie miasta Strzelec Krajeńskich element wcześniej nie istniejący – otwarte ościeża (Rys. 12). I pomimo, że istniały

²² I.Paszyłka-Paterczyk, *Strzelce Krajeńskie wczoraj i dziś*, Gorzów Wlkp. 1997, s. 93.

²³ O.Hupp, *Die Wappen und Siegel* op. cit., s. 66.

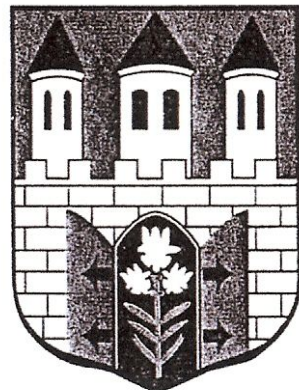
wydawnictwa wskazujące na poprawną wersję herbu (Rys. 13)²⁴, to w użyciu do 2007 roku był herb nieprawidłowy (Rys. 14), przyjęty przez Radę Miejską uchwałą w dniu 22 lutego 1995 roku.

Rys. 12

Rys. 13

Rys. 14

2. SYMBOLIKA I BARWA ELEMENTÓW HERBU STRZELEC KRAJ.

W herbie Strzelec znajdowały się zawsze *brama forteczna o trzech spiczastych wieżach, a w bramie trzy gałązki lili*²⁵. Herb miasta oparty jest na najstarszym jego wizerunku, umieszczonym na odcisku pieczęci z roku 1348²⁶. Przedstawiał on wyraźnie trzy symbole:

-/ **Symbol miasta**, czyli srebrny mur obronny z bramą i trzema wieżami ponad krenelażem. Najstarsze i późniejsze pieczęcie wskazują na zakończenia niebieskich dachów wież w kształcie charakterystycznych kul, co zupełnie pomijają polskie powojenne wydawnictwa M.Gumowskiego (Rys. 15), *Miasta polskie w tysiącleciu* (Rys. 13) i A.Plewako i J.Wanaga (Rys. 16). W niektórych odmianach herbu widocznego na pieczęciach z XIX wieku pojawiała się zamknięta brama²⁷. Była to nieprawidłowość (Rys. 12),

²⁴ *Miasta polskie w tysiącleciu*, t. 2, Warszawa 1967, tabl. CXXXVIII.

²⁵ M.Gumowski, *Herby miast polskich*, Warszawa 1960, s. 308.

²⁶ J.Schultze, *Die brandenburgischen Städtieselgel*, w: *Brandenburgische Siegel und Wappen*, hrsg. E.Kittel, Berlin 1937, s. 73.

²⁷ O.Hupp, *Die Wappen und Siegel* op. cit., s. 66.

podobnie jak pojawienie się otwartych podwojów bramy w herbie używanym współcześnie (Rys. 14).

-/ **Dwa herby** zawieszone po obu stronach bramy miejskiej, przedstawiające orła na tarczy i w klejnocie hełmowym orle skrzydło. Herby przedstawiały herb margrabiów brandenburskich, czyli w srebrnym polu czerwonego orła, a w klejnocie czarne orle skrzydło. Zapewne odnosiły się do dwóch margrabiów z końca XIII wieku, Ottona IV i Konrada I, z którymi związane były dzieje okolic Strzelec w tamtym okresie. W związku z tym widziałbym w tym symbolu odwołanie do założycieli miasta lokacyjnego. Owe herby były jedynym elementem, jaki całkowicie zaniknął. Występował na pieczęci sekretnej używanej w 1348 i 1349 roku oraz jeszcze w 1364 roku (Rys. 1, 2). Kiedy i dlaczego zrezygnowano z tego elementu nie wiemy. Może stało to się już po wykupieniu przez radę sądownictwa wyższego w 1372 roku²⁸, co na pewno wpłynęło na usamodzielnienie się władz miasta i mogło znaleźć odzwierciedlenie w pieczęci i herbie miejskim. Najpóźniej opuszczenie tego elementu mogło nastąpić wraz ze zmianą tła pieczęci w XV wieku.

-/ **Wizerunek lilii** w herbie Strzelec odnoszono do dawnej nazwy miasta – *Friedeberg*, czyli *Wzgórze Pokoju*. Stąd lilia, była interpretowana jako symbol pokoju²⁹. Ostatnio uważa się, że był to symbol NMP, która była patronką miejscowej parafii³⁰ lub mogło to być przede wszystkim odwołanie do Zakonu Cystersów, skoro klasztor w Bierzwniku zakładany był poprzez akt wystawiony w Strzelcach w 1286 roku, a i jego włości rozciągały się niedaleko. Nie wykluczano też jakiegoś udziału w początkach miasta Zakonu Krzyżackiego, który według jednej z kronik saskich miał przejąć te obszary w

²⁸ CDB, A, XVIII, s. 308-309.

²⁹ M.Gumowski, *Najstarsze pieczęcie*, s. 209.

³⁰ W.Strzyżewski, *Treści symboliczne herbów miejskich na Śląsku, Ziemi Lubuskiej i Pomorzu Zachodnim do końca XVIII wieku*, Zielona Góra 1999, s. 116-117, przyp. 32; s. 124.

zastaw w tym samym czasie. Obydwa zakony miały NMP za swoją patronkę³¹. Na tak różną interpretację wizerunku lilii miał wpływ rysunek lilii na pieczęci miejskiej Strzelec, który w okresie nowożytnym uległ zniekształceniu³². Na najstarszych odciskach pieczęci z 1348 i 1349 roku widać w bramie lilie heraldyczną na długiej „nodze”, bez liści (Rys. 1). Widać tutaj wyraźną analogię do wyobrażeń plastycznych widocznych na denarach wspomnianych margrabiów brandenburskich Ottona IV (†1308) i Konrada I (†1304), gdzie w taki sposób przedstawiano tzw. *Lilienscepter*³³. Zatem wizerunek lilii pojawił się w najstarszym herbie Strzelec jako symbol władzy książęcej – berło z głowicą w kształcie lilii. Najprawdopodobniej w ten sposób zaznaczono status miasta książęcego (*Mediatstädte*). Na kolejnych pieczęciach, po współczesne wyobrażenia herbu, berło zamieniło się w lilie heraldyczną, a częściej w trzy srebrne kwiaty lilii na długiej łodydze z zielonymi liśćmi³⁴.

3. ZMIANA OBOWIĄZUJĄCEGO OD 1995 ROKU WZORU HERBU STRZELEC

15 stycznia 2007 roku Przewodnicząca Rady Miejskiej w Strzelcach Krajeńskich Elżbieta Łabądz zwróciła się do Polskiego Towarzystwa Heraldycznego o udzielenie informacji dotyczącej wzoru herbu Gminy Strzelce Krajeńskie, co miało związek z powołaniem w Radzie Komisji Statutowej, której zadaniem była nowelizacja Statutu Gminy Strzelce Krajeńskie. Proponowany zapis dotyczący herbu w § 1 w rozdziale I (*Postanowienia ogólne*), pkt. 3 miał mieć brzmienie:

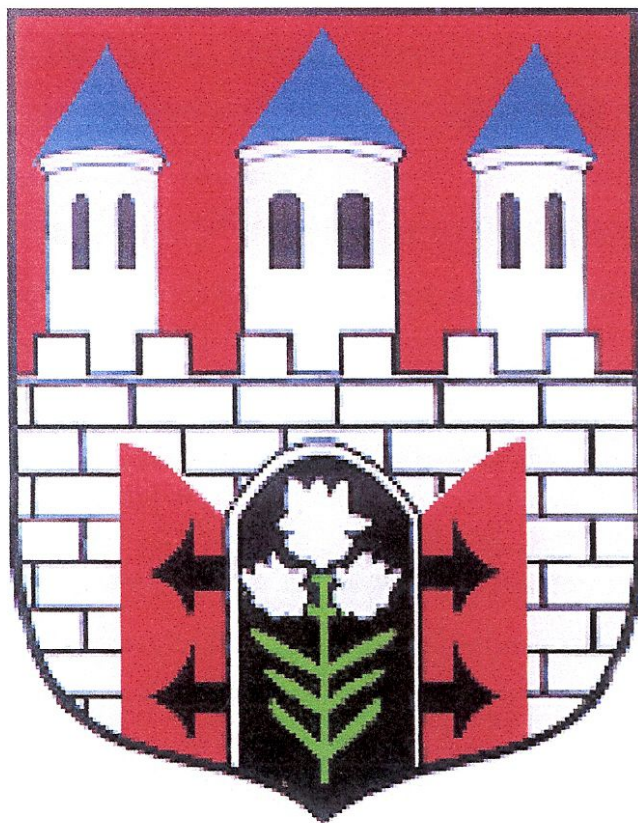
³¹ Szerzej na ten temat G.J.Brzustowicz, *Strzelce Krajeńskie czy ... krzyżackie. Zagadkowe dzieje ziemi strzeleckiej*, „Ziemia Gorzowska”, Nr 42, R. 2000, s. 26-27.

³² W.Strzyżewski, *Treści symboliczne* op. cit., s. 118.

³³ J.F.Weidhaus, *Die Branderburgische Denare*, Berlin 1855, Taf. IV, Nr 10, 11, 17; Taf. V, Nr 14, 16.

³⁴ O.Hupp, *Die Wappen und Siegel* op. cit., s. 66; M.Gumowski, *Herby* op. cit., s. 308.

Herbem Gminy jest wizerunek fragmentów murów obronnych z trzema wieżami i otwartą bramą z lilijką w jej tle. Wzór herbu oraz jego kolorystykę określa załącznik do Statutu³⁵.

Rys. 14

W imieniu PTH Zastępca Sekretarza Generalnego Polskiego Towarzystwa Heraldycznego Dr Iwona Dacka-Górczyńska poinformowała Radę Miejską w Strzelcach Krajeńskich, że projekty herbów i innych znaków jednostek samorządowych są opiniowane przez Ministra właściwego dla spraw wewnętrznych i administracji na podstawie uwag działającej przy MSWiA Komisji Heraldycznej³⁶.

W związku z tą informacją, Przewodnicząca Rady Miejskiej w Strzelcach Krajeńskich Elżbieta Łabądz zwróciła się pismem w dniu 6 lutego

³⁵ Urząd Miejski w Strzelcach Krajeńskich, *List Przewodniczącej Rady Miejskiej w Strzelcach Krajeńskich*, Sygn. BRM-0717/4/07, Strzelce Krajeńskie, 15.01.2007 r.

³⁶ Polskie Towarzystwo Heraldyczne, *List Z-cy Sekretarza Generalnego*, Warszawa 25.01.2007 r.

2007 roku do Komisji Heraldycznej o uzyskanie akceptacji i pozytywnej opinii dla wizerunku herbu³⁷.

Komisja Heraldyczna przy MSWiA pod przewodnictwem Prof. dr hab. Stefana Kuczyńskiego w dniu 30 marca 2007 roku podjęła uchwałę negatywną w sprawie projektu herbu Miasta Strzelce Krajeńskie i opiniowała przedłożony projekt negatywnie³⁸, o czym informował Radę Miejską w Strzelcach Krajeńskich Sekretarz Stanu w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji³⁹. W opinii na temat projektu powołano się na uchwałę podjętą przez Komisję Heraldyczną już w 2004 roku⁴⁰, w której zwrócono uwagę na:

a/ *nieprawidłowy opis słowny herbu;*

b/ *odstąpienie od poprawnego wizerunku herbu poprzez:*

- *niewłaściwe wprowadzenie czerwonych podwojów bramy,*
- *w prześwicie czarnym bramy powinny być umieszczone trzy lilie srebrne na zielone łodydze,*
- *niewłaściwy rysunek ciosów kamiennych w murze i krenelażu,*
- *daszki wież powinny być okonturowane,*
- *tarcza herbowa powinna mieć kształt tarczy tzw. hiszpańskiej II.*

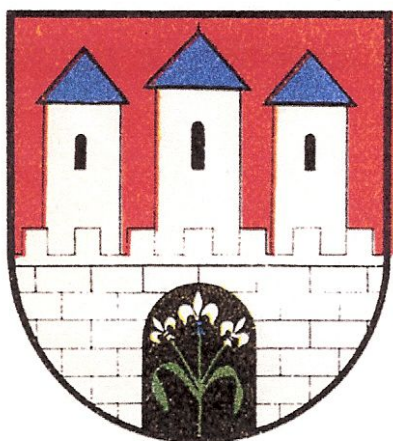
c/ jednocześnie Komisja wymieniła poprawne wizerunki herbu miasta Strzelce Krajeńskie w pracach M.Gumowskiego (**Rys. 15**) i A.Plewako i J.Wanaga (**Rys. 16**).

³⁷ Urząd Miejski w Strzelcach Krajeńskich, *List Przewodniczącej Rady Miejskiej w Strzelcach Krajeńskich*, Sygn. BRM-0717/5/07, Strzelce Krajeńskie, 6.02.2007 r.

³⁸ Komisja Heraldyczna, Uchwała Nr 1-1302/0/2007.

³⁹ Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, *List do Przewodniczącej Rady Miejskiej w Strzelcach Krajeńskich*, Sygn. DAP/78-18/07/Ami/KH-1302/EK, Warszawa 10.05.2007 r.

⁴⁰ Komisja Heraldyczna, *Opinia o projekcie herbu miasta Strzelce Krajeńskie*, załącznik do Uchwały Nr 107-787/0/2004.

Rys. 15

Rys. 16

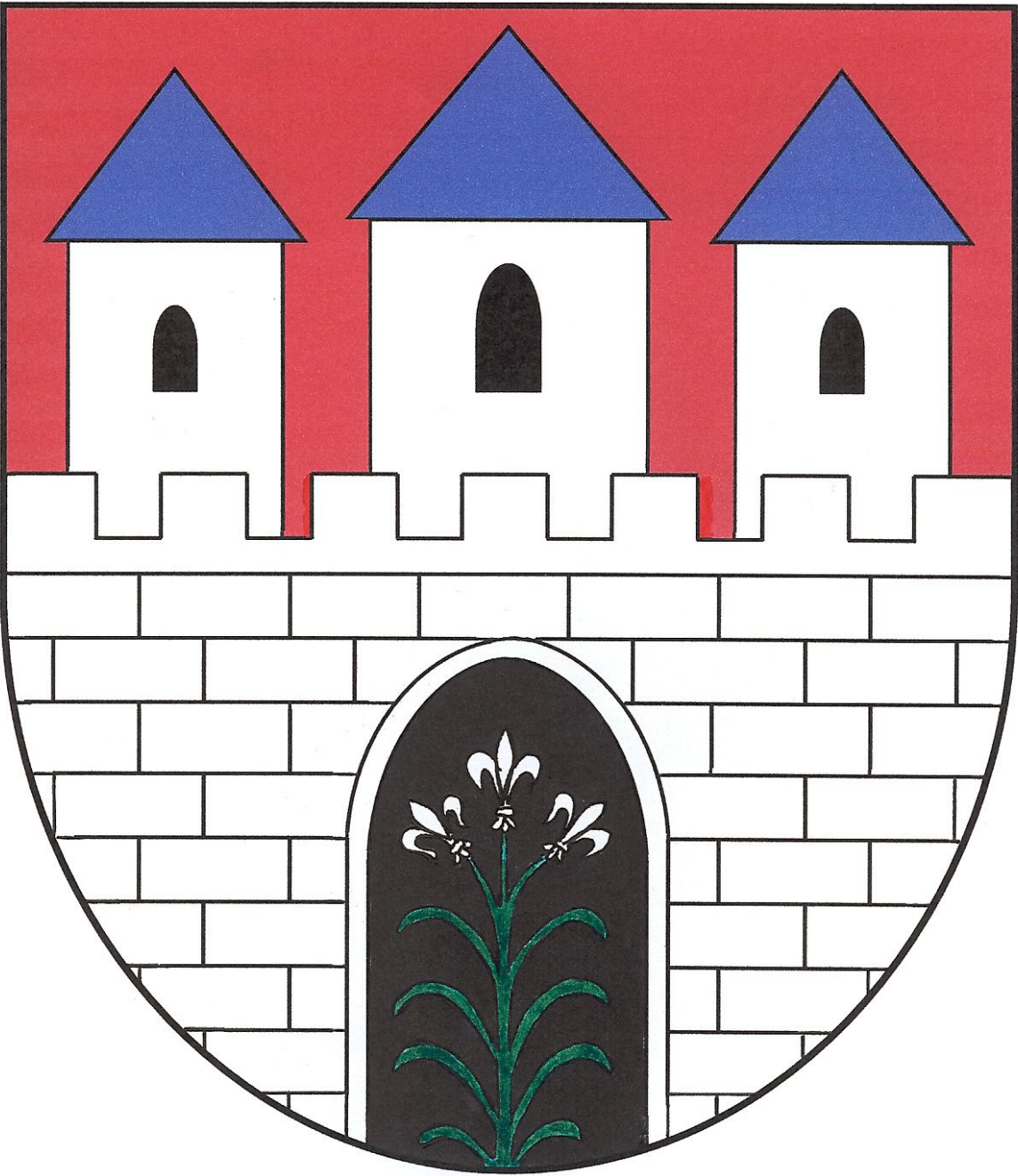
Po otrzymaniu negatywnej opinii Komisji Heraldycznej Przewodnicząca Rady Miejskiej w Strzelcach Krajeńskich Elżbieta zwróciła się w czerwcu 2007 roku do historyka i członka Polskiego Towarzystwa Heraldycznego Dr Grzegorza Jacka Brzustowicza o pomoc w prawidłowym opracowaniu projektów herbu i flagi Miasta Strzelce Krajeńskie.

4. OPIS PROJEKTU HERBU MIASTA I GMINY STRZELCE KRAJEŃSKIE

Przy opracowaniu nowego projektu herbu Miasta i Gminy Strzelce Krajeńskie wzięto pod uwagę jego historyczny rozwój w oparciu o źródła sfragistyczne i heraldyczne omówione wyżej oraz wytyczne zawarte w Opinii Komisji Heraldycznej przy MSWiA do projektu herbu z 1995 roku, przedłożonego Komisji w 2007 roku.

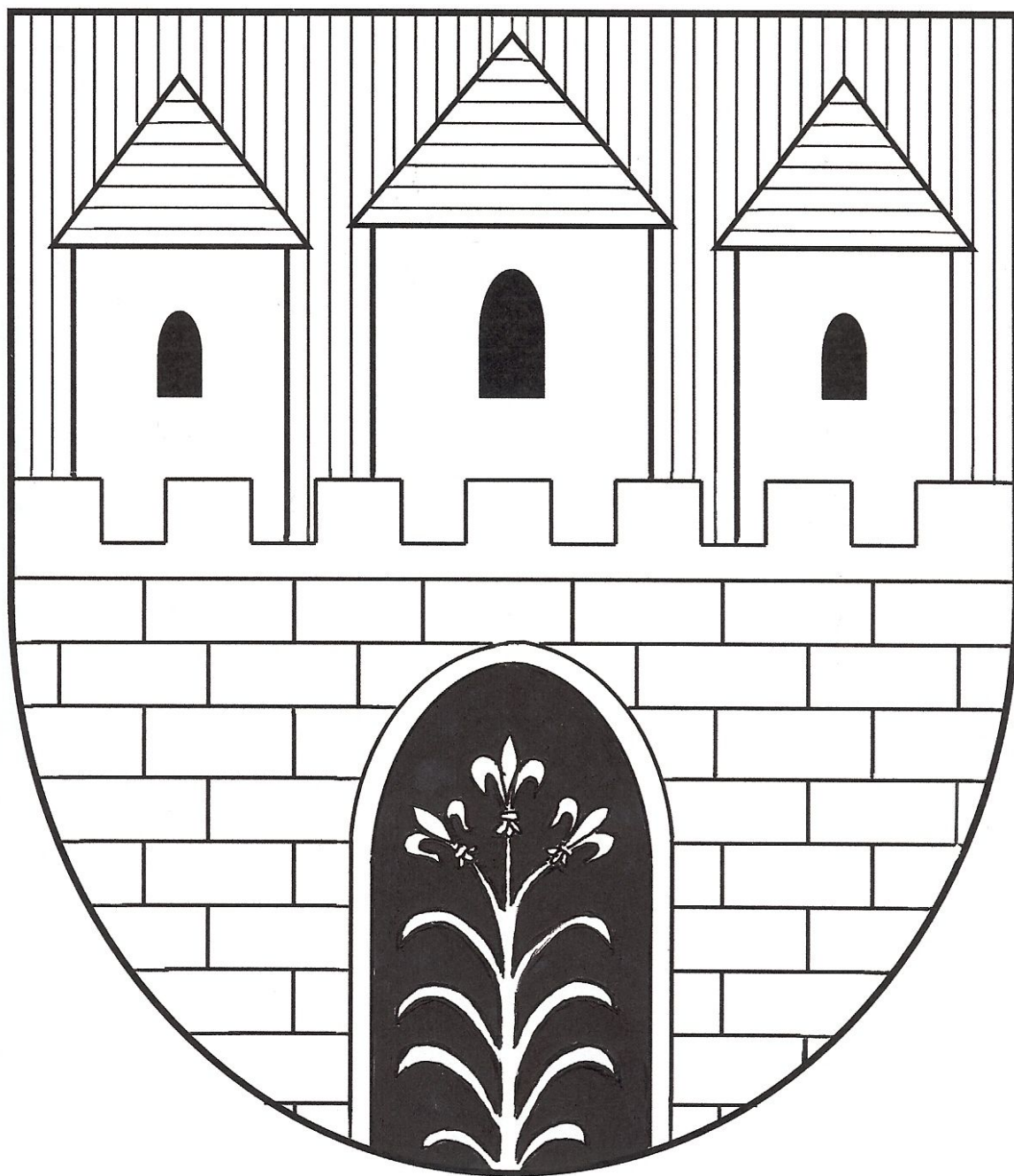
Opis herbu: Herb Miasta Strzelce Krajeńskie przedstawia: w polu czerwonym mur miejski oblankowany srebrny (tj. biały), z trzema srebrnymi (tj. białymi) wieżami nakrytymi spadzistymi błękitnymi dachami, z których środkowa jest najwyższa, i z bramą czarną w prześwicie której umieszczono trzy srebrne (tj. białe) lilie na zielonej łodydze z zielonymi liśćmi po cztery z każdej strony.

HERB STRZELEC KRAJEŃSKICH

HERB STRZELEC KRAJEŃSKICH

Szrafirunek (graficzne przedstawienie) barw herbu

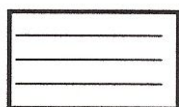

KOLORY:

Czerwony

Niebieski

Zielony

HERB STRZELEC KRAJEŃSKICH

Szablon

